

TORROELLA, PLAÇA FORTA?

Moltes vegades havia volgut imaginar l'efecte imponent que deuria fer Torroella el segle XVII, embolicada i capçada per una muralla de pedra, de la qual, 300 anys després, encara n'hi havia restes.

Això ho pensava, ara ja fa molt de temps, sobretot en aquelles nits serenes en què, amb els amics, el passeig nocturn d'estiu ens feia viure unes hores ingràvides i sense mida, on tot podia ésser, o era, fantasia. Jo decantava, sempre, les passes vers el camí que cerca la Torroella alta i monumental. Ja compreneu que vull dir que començàvem a la Torre de les Bruixes per veure aparèixer, engrandida per la nit, la gran cara barroca de l'església. Lentament voltàvem el portal de Sta. Caterina (la torre d'en «Dios», popular) i, com qui retorna d'una vella història, seguíem el darrer pany en peu de la muralla (encara no havia caigut en bona part) i ens encaràvem al camí de l'Estartit. L'hora era dolcíssima i la cançó fàcil; sobretot les banals d'aquells temps, que eren molt ensucrades. Recordo que la tonada anava sempre acompanyada per la nota adormidora i eterna dels grills, mentre les muses evocades en les lletres tenien un perfum de blat madur i de marjada humida. El fum incert que hi havia sobre les teulades, feia més net, encara, el cel de les estrelles.

Tot això, que aleshores em semblava tan meu, ara veig que és tan vell com el món. No vull ni pensar en les multituds que han sentit aquestes coses; només vull demanar-vos que imagineu —com jo imaginava— l'efecte corprenedor que deuria fer la vella Vila reial de Torroella, vestida severament de pedra, pel qui hi arribava de la banda de França, i n'ensopegava el relleu solemne de l'arquitectura. Després de travessar la plana alta de l'Empordà i el capritxós volum del Montgrí, quan hom pressent ja el llit planer del Ter, trobar-se amb una vila com la nostra, deuria ser un cop d'efecte impressionant. Si a aquesta sensació d'ordre sentimental, diríem, hi afegiu poderoses raons d'interès o de política, penso que ja tindrem el paper a punt per a dibuixar-hi la fantasia —benvinguda fantasia— que anem a comentar.

L'any 1709 el país estava embolicat en la guerra de successió, que començà el 1701 i es va acabar, com una candela, el 1713, amb el Tractat d'Utrecht. Si abans d'aquest període les entrades de les forces franceses a Catalunya foren cosa acostumada, ara, amb un motiu tan concret com era el d'ajudar el seu Felip V, és fàcil de comprendre que hi fessin estades corrents. Trobar soldats francesos pels carrers de Torroella deuria ésser un espectacle normal. El Duc de Noailles mateix, —que des de Torroella donà la batalla, dita del Ter, el mes de maig de 1694, on derrotà els espanyols que l'esperaven a l'altra vora, des del pas de Gualta fins a Verges (1)—, l'estiu de 1709 el sabem aposentat a l'Empordà. L'hivern se'n va anar a França per tornar-ne el desembre de 1710 i entrar, victoriós, a Girona, el 25 de gener de 1711.

Ens hem referit, només, a aquestes dades —petits detalls de la gran escena bèl·lica i política— per fer de pròleg a un projecte de millora de les defenses de Torroella, amb ganes de convertir-la en una plaça perfectament fortificada i que féu un enginyer militar francès, aquell any de 1709. Actualment és a l'Arxiu del Cos d'Enginyers de l'Exèrcit de França, una còpia del qual —ho hem de dir molt agraïts— ens ha estat cedida gentilmente.

El projecte de què estem parlant porta data del 24 d'agost de 1709; això fa pensar que fou treballat i dibuixat la primavera i estiu d'aquell any, o sigui mentre l'exèrcit del Duc campava per l'Empordà. Per les reproduccions que ens han arribat, tot ell era presentat al gust de l'època, degudament acolorit. Comprèn: Un pla general de la Vila amb les muralles i obres d'ampliació de les defenses projectades (fig. 1). Aquest pla —d'un interès vivíssim— és dibuixat a escala, prenent com a mida lineal la «toesa» (1.949 mts.). Seguien cinc seccions (fig. 2), acotades en «peus», corresponents a altres tants llocs de la muralla (assenyalats al pla anterior) on, naturalment, el tècnic situava les obres exteriors que havien d'augmentar la fortificació torroellenca, les quals li haurien donat un aspecte de ciutadella, que Déu n'hi do!

Acompanya aquesta documentació gràfica, (anticipant-se al que després ha estat un vici burocràtic), una memòria que repeteix el que ja han explicat les ratlles, afegint però que tot era bastant senzill. Creiem interessant de traduir-la. Diu així:

«Tourreillo de Montgry»

1709

127 Catalunya

«Toroella de Mongrís» petita Vila
marítima d'Espanya, a Catalunya, sobre
el riu Ter a la seva desembocadura, en
el Mediterrani, als peus dels Pirineus.

El clos de la Vila de Torroella de Montgrí es compon d'una muralla de tres i quatre peus de gruix, bastant bona, encara que malmesa en varis llocs, que es pot reparar replenant d'obra els espais defectuosos de terra que hi ha dins la muralla. Es poden reparar, també, sense gaires despeses, alguns forats o fragments de muralla que el temps ha deteriorat; i aquest clos es pot qualificar com a bo, exceptuades les adaptacions necessàries.

(1) Vegeu llibre de F. Major, any 1957. «La guerra en el paisatge», J. Pericó.

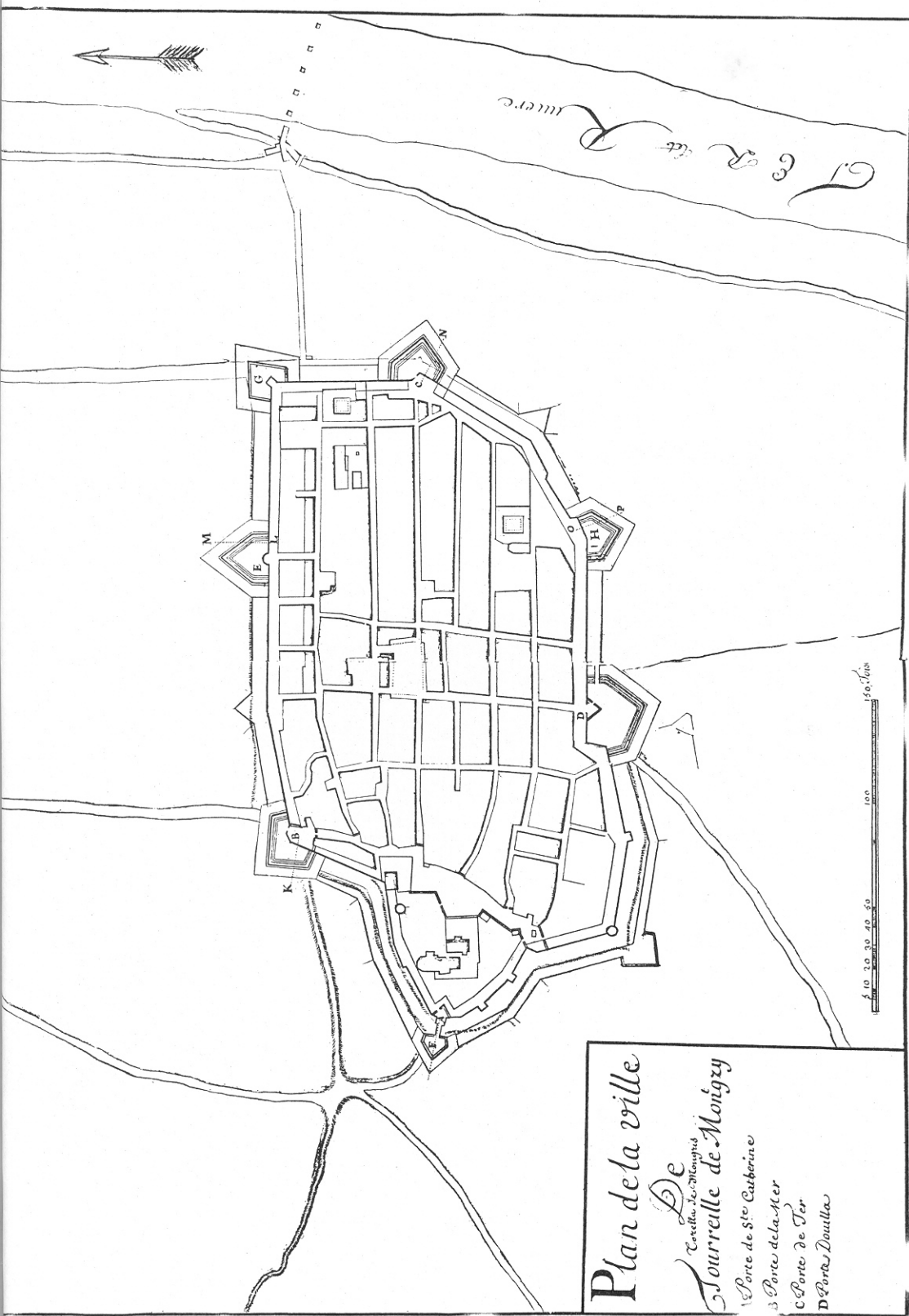

Fig. 1. Planta del projecte de fortificació de Torredella fet per l'Exèrcit francès l'any 1709. Hom hi veu les noves defenses que projectaven, el traçat de la muralla medieval i el pla de la Vila, d'una exactitud sorprenent.

A diversos llocs, on la muralla té quatre peus de gruix, hi ha espais i camins de ronda, però poc o gens capaços per situar-hi soldats que puguin tirar per les espitlleres. Si hom els vol utilitzar, cal eixamplar-los i acomodar-los, mitjançant carteles de fusta i un paviment. En una bona part del clos i dins el gruix de la muralla hi ha moltes espitlleres corresponents a les cortines (1), les quals es poden utilitzar independentment dels camins de ronda fins i tot prescindint-ne fent baixar o pujar el terreny amb els talussos necessaris per tal que el soldat pugui tirar fàcilment en direcció al camp. Amb això es pot esperar l'arranjament dels camins de ronda, si hom no ho creu urgent.

Hi ha unes quantes torres amb els murs perfectes. Algunes tenen una o dues voltes amb espitlleres una mica malmeses als costats i al front. Hom pot arranjar les voltes, fer els paviments necessaris i reposar les escales per millorar-hi la comunicació. A la part superior d'aquestes torres cal repassar els paraments i les espitlleres, ja que restaurades i acondicionades, tot flanquejant les cortines, constituïran una bona defensa del cos de la Plaça.

Caldrà fer parets a les goles de les torres que per llur disposició ho necessitin, per tal de no ésser vist des de l'exterior, ja que altrament no s'hi podria estar a dins.

Des de la porta B (2) fins a la A (3) i D (4), hi ha un bon fossat. La resta del perímetre de la Vila, tot és a nivell.

Hi ha hagut, i es veu pels rastres, un camí cobert, el qual es pot aprofitar fàcilment. Després de la construcció dels baluards, tal com és dibuixat als plans, tot voltant la Vila, aquests vells camins coberts donen lloc a unes altres cortines, que es podran arranjar quan aquells estiguin llestos i quan n'hi hagi necessitat.

Cal fer reductes interiors a les portes A, B i C, perquè si l'enemic arribés a trencar, o cremar, una d'aquestes portes es pogués defensar l'entrada de la Vila mitjançant aquests reductes, i encara és aconsellable d'augmentar les defenses i posar una barrera, de cara a la Vila, a cadascun dels reductes esmentats.

S'hauria de cobrir l'entrada de la porta D, a l'angle sortint d'obra i disposar-hi espitlleres amb els talussos interiors convenients que permetin de disparar de dins estant.

S'ha de fer el gran reducte I, encerclant l'església per tal de tenir una darrera retirada. També cal que els carrers oposats siguin obstruïts amb murs d'obra, els quals es podran reforçar encara, amb una o dues barreres més.

Hom pot, encara, arranjar el fossat i les terres dels peus de la muralla, o clos de la Vila, i posar en ordre les rondes per fer útil la gran muralla que cerca la Plaça, bo i col·locant un paviment sobre carteles de fusta, on calgui, tal com ja ho hem dit.

Els perfils adjunts al projecte representen els moviments de terra i la part de construcció, la qual no serà feta més que amb morter de terra.

Fet a «Tourreillo de Montgry» el 24 d'agost del 1709.

Joblot

(1) Panys de muralla, entre baluard i baluard.

(2) Portal de Mar.

(3) Portal de Sta. Caterina.

(4) Fora portal.

Després de veure i llegir tots aquests papers, cal remarcar el bon ofici dels qui projectaren unes obres fredament tècniques sobre una base, però, nascuda a la bona de Déu. Jo us invito a agafar una cinta i a repassar les mesures de carrers i de places, i veureu que amb els mitjans que tenien a la mà, no es pot demanar més fidelitat i precisió.

Aquesta precisió ens dóna el goig de saber on eren les quatre torres quadrades que, orfes de portal, guarnien la muralla, sensiblement reforçada a la banda de la Vila encarada a tramuntana. També ens diu on eren les portes i la disposició que tenien (1) i, naturalment, ens deixa referència del relleu de la terra a fora muralla. Així (vegeu fig. 2), a la secció corresponent a la porta A (portal de Sta. Caterina), a més de la fidelitat de l'alçat, veureu com el fossat era allà profund i hi calia un pont per sortir al camp; aquell mateix camp, banda enfora de l'església, que guarda les despulles de tants d'homes infortunats. El temps ha fet perdre el relleu de la terra, i el pas de la carretera de S. Jordi ho aplanà tot.

Aquest document creiem que marca el moment millor d'aquesta cinta de pedra que cenyia Torroella. Ben poc després —el 1713, a punt de tancar el tracte— el govern triomfant de Felip V denegava el permís que el Batlle General de Catalunya, en nom de l'Arxiduc Carles III havia donat als Jurats de Torroella per obrir quatre finestres a la muralla de la Vila (2); les parets ja feien nosa. El projecte dels francesos era un somni llunyà i la possibilitat de conservar una obra d'arquitectura, que avui ens deixaria bocabadats, començava el seu calvari. Era demanar massa al país. S'iniciava la destrucció, l'abandó, el pillatge de la pedra i tots els mals, consentits encara per les Corporacions actuals.

A part les il·lusions militars, que ens han demostrat aquest projecte fallit, de retruc ens ha fet el meravellós present d'un pla de la Vila tal com era l'any 1709, gairebé —com ja dèiem l'any passat— en acabar-se tot just el segle XVII. A més de posseir, doncs, la situació exacta de les muralles i de les portes, hi tenim un pla de carrers, real i exacte, com no hauríem tingut mai si l'haguéssim esperat d'algun organisme del país.

L'estudi, el comentari i les conseqüències dels documents que tenim a les mans, relatius a com era la Vila ara fa 261 anys, apassiona tant, que bé valdrà la pena de tractar-ho un altre dia amb més extensió.

Finalment, cal preguntar-nos: ¿aquest projecte fou una fantasia particular dels militars francesos? ¿Fou un exercici, o una gràcia, dels professionals en fortificacions; o bé era una necessitat política o estratègica? Tal volta, l'habitud amb què l'exèrcit francès arribava a Torroella i s'hi instal·lava, els féu sentir, senzillament, la conveniència de convertir la plaça en un lloc més segur i ben còmode. El mateix Duc de Noailles, que hi posà prou vegades els peus i l'espasa, és probable que, tot sojornant-hi bo i menjant les millors botifarres dolces de la seva vida fastuosa, cregués oportú de convertir Torroella en plaça forta. Qui ho sap?

Ara, després de prop tres cents anys, és ben difícil d'entendre les causes exactes que motivaren aquests papers que demostren una il·lusió políti-

(1) Vegeu Llibre de F. Major 1969, «Les portes de Torroella», J. Pericòt.

(2) «Felip V i Catalunya», pag. 156, Dr. Mercader.

ca i militar, que no va arribar a terme. Nosaltres sempre hem jugat amb la fantasia —fantasia que l'aparició d'aquest projecte ha avivat— del perquè Lluís XIV, a l'hora del Tractat dels Pirineus, no va tirar del tros i no arribà amb les seves pretensions fins a la ratlla del Ter. Hem pensat que si s'hagués pres la molèstia de venir a veure Torroella, la plana i el golf de les Medes, potser ho hauria fet tal com ho diem. Aleshores el projecte que ha mogut aquestes ratlles hauria tingut una fi contundent i claríssima, ja que hauria estat d'una necessitat absoluta.

Nosaltres, que som un instant brevíssim de la història, ens conformem que les coses anessin com varen anar. Si aquesta divagació fronterera hagués estat un fet, és probable que Torroella, Vila vella, fos, al revés d'ara, un espectacle arquitectònic admirable; però nosaltres, senzills enamorats d'anar a peu, ¿com ens ho fariem per menjar un «suquet» celestial a Calella i anar, després, a sentir les sardanes, immortals, a Torroella?

JOAN PERICÔT